

BEKWAAMHEID VAN DE MINDERJARIGE

Artikel 4

§ 1. Onverminderd de rechten van de ouders, oefent de minderjarige de rechten, opgesomd in dit decreet, zelfstandig uit.

§ 2. In afwijking van § 1, oefent de minderjarige de rechten, bedoeld in artikelen 8, 13 en 22, zelfstandig uit op voorwaarde dat hij tot een redelijke beoordeling van zijn belangen in staat is, rekening houdend met zijn leeftijd en zijn maturiteit. De minderjarige van twaalf jaar of ouder wordt vermoed in staat te zijn tot een redelijke beoordeling van zijn belangen.

Artikel 4 erkent de bekwaamheid van de minderjarige om de rechten, opgesomd in dit decreet, zelfstandig uit te oefenen. Voor de uitoefening van drie rechten wordt evenwel een bijzondere regeling ingevoerd.

De erkenning dat de minderjarige zijn rechten in de hulpverlening zelfstandig kan uitoefenen is een belangrijke stap voorwaarts.

1 HANDELINGS(ON)BEKWAAMHEID VAN DE MINDERJARIGE

De wet van 19 januari 1990 omschrijft een minderjarige als “de persoon van het mannelijk of vrouwelijk geslacht die de volle leeftijd van 18 jaar nog niet heeft bereikt”. Ook artikel 1 van het Verdrag inzake de Rechten van het Kind bevestigt deze bepaling.

In België zijn minderjarigen in principe *handelingsonbekwaam*. Deze handelingsonbekwaamheid geldt enkel voor rechtshandelingen. Feitelijke handelingen kan de minderjarige wel stellen. De meeste van de rechten in het decreet rechtspositie zijn feitelijke handelingen zoals het vragen om informatie, ontvangen van bezoek, contact met familie,...

TER VERDUIDELIJKING

Rechtsbekwaamheid of genotsbekwaamheid

Dit betekent dat de minderjarige houder is van rechten. In België heeft in principe iedereen bepaalde rechten, ook minderjarigen. Voorbeelden hiervan zijn het recht op een naam, recht op een mening, recht op eigendom ...

Handelingsbekwaamheid

Dit betekent dat men de rechten die men heeft ook zelf en zelfstandig mag uitoefenen. De handelingsbekwaamheid heeft enkel betrekking op het stellen van rechtshandelingen, bijvoorbeeld het sluiten van een arbeidsovereenkomst voor een vakantiejob.

Rechtshandelingen

Dit zijn handelingen die beogen een bepaald gevolg voor het recht in het leven te roepen. Een minderjarige van 12 jaar of meer die toestemt in adoptie stelt een rechtshandeling. Door zijn toestemming kan de adoptie doorgaan en aan de adoptie zijn rechtsgevolgen verbonden. De minderjarige erft nu ook van zijn adoptieouders, er ontstaan huwelijksbeletsels, ...

Feitelijke handelingen

Aan deze handelingen zijn geen directe rechtsgevolgen verbonden. Deze handelingen kan iedereen stellen. Een minderjarige die bijvoorbeeld de nieuwe vriend van zijn moeder “vader” noemt, stelt een feitelijke handeling. Hieraan zijn geen rechtsgevolgen verbonden.

Het is echter een illusie te denken dat het begrip "minderjarigheid" één uniforme periode dekt. Immers, naarmate de minderjarige opgroeit, verandert ook zijn kunnen. Meer en meer houdt de wetgever hier rekening mee door het invoeren van leeftijds-grenzen, het voorzien van uitzonderingen op de handelingsonbekwaamheid, ...

Zo kan een minderjarige vanaf 16 jaar geld afhalen van zijn spaarboekje indien zijn wettelijke vertegenwoordiger toestemming geeft, kan de minderjarige een kind erkennen, kan de minderjarige zelf briefwisseling ontvangen indien zijn ouders geen verzet aantekenen,...

Hieruit blijkt dat een evenwicht gezocht wordt tussen het enerzijds respecteren van de capaciteiten van een kind en anderzijds een kind niet te vroeg te belasten met te zware verantwoordelijkheden (bekwaamheid versus bescherming).

2 ZELFSTANDIGE UITOEFENING VAN DE RECHTEN UIT HET DECREET RECHTSPOSITIE

Het algemeen uitgangspunt van het decreet rechtspositie is dat de minderjarige de rechten opgesomd in het decreet rechtspositie zelfstandig kan uitoefenen. Dit betekent dat de minderjarige deze rechten zelf kan uitoefenen, zonder vertegenwoordiging of bijstand.

Dit lijkt op het eerste zicht verregaand en afwijkend van de algemene burgerrechtelijke regeling, doch is dit niet. De meeste rechten opgesomd in het decreet gaan immers over feitelijke handelingen. Ook het Burgerlijk Wetboek laat toe dat de minderjarige feitelijke handelingen stelt.

Het decreet gaat er dus vanuit dat de minderjarige bekwaam is. Er wordt hier geen leeftijdsgrens voorzien, noch moet de hulpverlener enige afweging maken. Hij kan m.a.w. de minderjarige zijn rechten niet ontzeggen omdat hij onvoldoende maturiteit heeft of niet in staat is tot een redelijke beoordeling van zijn belangen. Dit impliceert dat elke minderjarige recht heeft op een dossier, het recht heeft bijgestaan te worden, het recht heeft mee te vergaderen,...

Dit wil niet zeggen dat de minderjarige die zijn rechten zelfstandig wil uitoefenen hierbij niet op enige begeleiding kan rekenen, integendeel. Wel zal de mate van ondersteuning en begeleiding voor de uitoefening van deze rechten evolueren naargelang de leeftijd van de minderjarige.

E BIJZONDERE REGELING

Enkel voor de volgende drie rechten voorziet het decreet in een bijzondere regeling:

- Recht op instemming met de buitengerechtelijke jeugdhulp (artikel 8)
- Recht om niet tegen zijn wil gescheiden te worden van zijn ouders (artikel 13)
- Recht op toegang tot het dossier (artikel 22)

Deze rechten oefent de minderjarige zelfstandig uit indien hij in staat is om op een redelijke wijze te oordelen wat in zijn belang is, rekening houdend met zijn leeftijd en maturiteit.

3.1. Tot een redelijke beoordeling van zijn belangen in staat zijn, rekening houdend met de leeftijd en maturiteit

Het is de jeugdhulpverlener die oordeelt of een minderjarige al dan niet in staat is tot een redelijke beoordeling van zijn belangen. Dit dient te gebeuren in overleg en dialoog met de minderjarige en zijn ouders.

Bij het begin van een opname is soms weinig informatie over de minderjarige voor handen en toch moet de hulpverlener deze afweging reeds maken. Het is hierbij belangrijk voor ogen te houden dat de beoordeling of een minderjarige al dan niet bekwaam is geen éénmalige, "alles-of-niets" beslissing is maar elke dag, in elke concrete situatie opnieuw dient te gebeuren. Het is niet omdat men de minderjarige niet bekwaam acht een beslissing in een bepaalde situatie te nemen, dat dit zomaar opgaat in een andere situatie. Respect voor de autonomie van de minderjarige vereist een individuele beoordeling van de competentie voor elke beslissing in kwestie. Op deze manier wordt de bekwaamheid van de minderjarige zo ruim mogelijk gehouden.

Veel hangt ook af van de eigen attitude van de jeugdhulpverlener. Deze afweging is immers een interactief proces waarbij de jeugdhulpverlener tot taak heeft steeds bereid te zijn te zoeken hoe de minderjarige op een goede manier betrokken kan worden.

Hoe kan de jeugdhulpverlener nu een dergelijke afweging maken? Een minimumvereiste kan zijn dat de minderjarige in staat is de te verwachten gevolgen van zijn daden in te schatten op basis van de informatie die hij tot zijn beschikking heeft. Dit betekent evenwel niet dat de minderjarige perfect moet weten wat het precieze ge-

volg is van een bepaalde actie. Immers, aangenomen kan worden dat ook veel volwassenen hiertoe niet in staat zijn.

Aan de hulpverlener wordt aldus een grote verantwoordelijkheid gegeven. Hij zal immers de concrete afweging in elke individuele situatie moeten maken en proberen niet enkel vanuit het eigen kader te kijken, maar vooral te kijken naar hetgeen de minderjarige zelf aanbiedt.

Dit proces begint door steeds opnieuw te luisteren naar de minderjarige en open te staan voor zijn mening. Mogelijks ligt de echte uitdaging van het decreet in het creëren van een betere dialoog tussen hulpverlener en minderjarige.

TIPS

Emancipatorisch werken betekent maximale openheid en eerlijkheid ten aanzien van het eigen functioneren. Het is belangrijk om regelmatig stil te staan bij je eigen betekeniskader en je gevoelens t.a.v. cliënten. Intervisie en supervisie zijn hierbij bijzonder nuttig.

Hieronder staan enkele richtlijnen om de hulpverlener te helpen in dit proces:

- De cliënt is **subject** in de plaats van object in de hulpverlening.
- Men gaat uit van de **mogelijkheden** van de cliënt in plaats van de gebreken.
- Het accent ligt op het **proces** en niet op het product van de hulpverlening.
- Men maakt gebruik van **overleg en onderhandeling** eerder dan van advies en regelen.
- De hulpverlener houdt gedurende het hulpverleningsproces rekening met de groeiende capaciteiten van de jongere.

(Nota emancipatie en participatie, De Waaiburg)

De bekwaamheid van een minderjarige betekent niet dat de minderjarige alle handelingen volledig alleen moet kunnen stellen. Soms is begeleiding vanuit de voorziening noodzakelijk. Wanneer een kind van 7 zijn dossier wil inkijken, zal hij doorgaans meer begeleiding nodig hebben dan een tiener van 16 jaar. Ditzelfde geldt ook voor een persoon met een handicap voor wie sommige eenvoudige handelingen toch moeilijk kunnen zijn.

3.2. Minderjarigen boven de twaalf jaar

Om de handelingsbekwaamheid van de minderjarige bij de uitoefening van deze rechten te versterken, heeft de wetgever een vermoeden ingebouwd.

Wanneer een minderjarige twaalf jaar of ouder is, wordt de minderjarige vermoed in staat te zijn zelfstandig op te treden. Dit verlost de minderjarige van de (soms zware) bewijslast aangaande zijn competentie.

Dit vermoeden is echter weerlegbaar. Wanneer een hulpverlener kan aantonen dat een minderjarige niet in staat is te oordelen wat in zijn belang is, zal hij dit moeten motiveren in het dossier en met de minderjarige bespreken. In dit geval geldt opnieuw de algemene regel dat zijn rechten worden uitgeoefend door zijn ouders of wettelijke vertegenwoordiger.

3.3. Minderjarigen onder de twaalf jaar

Bovenvermeld vermoeden geldt niet voor minderjarigen onder de twaalf jaar. Zij zullen zelf initiatief moeten nemen en aantonen dat ze in staat zijn zelfstandig op te treden. Hierdoor wordt er meer druk op de schouders van jonge kinderen gelegd dan op die van oudere kinderen. Dit betekent evenwel niet dat de hulpverlener hier een passieve houding mag aannemen, integendeel. Van hem wordt verwacht dat hij meehelpt en de minderjarige begeleidt doorheen dit proces.

Wanneer een minderjarige onder de twaalf jaar niet matuur wordt geacht, moet dit besproken worden met de minderjarige. De jeugdhulpverlener zal tevens in het dossier van de minderjarige de elementen moeten opnemen die geleid hebben tot het besluit om de minderjarige al dan niet in staat te achten tot een redelijke beoordeling van zijn belangen.

3.4. Slot

De wetgever had in deze materie twee mogelijkheden. Ofwel kon men werken met vaste leeftijdsgrenzen ofwel kon een zekere beoordelingsvrijheid worden gegeven aan de hulpverlener. De wetgever heeft gekozen voor deze tweede, soepele zienswijze. Immers, vaste leeftijdsgrenzen beantwoorden niet altijd aan de werkelijkheid waar de concrete situatie en de betrokken individuen cruciaal zijn.

Aldus wordt de handelingsbekwaamheid van de minderjarige m.b.t. deze drie rechten gebaseerd op de combinatie van een objectief criterium (leeftijd) en een subjectief criterium (maturiteit of graad van ontwikkeling).

Het is hier van belang niet te vergeten dat, wanneer er een gunstigere regeling bestaat, deze voorrang krijgt. (Bijvoorbeeld bij een plaatsing door het Comité Bijzondere Jeugdzorg, waar men wel met een vaste leeftijdsgrens werkt en geen weerlegbaar vermoeden!)

TIPS

Aangezien het de jeugdhulpverlener is die in dialoog met de minderjarige zal moeten oordelen of de minderjarige in staat is tot een redelijke beoordeling van zijn belangen, zal hij hiervoor de nodige voorzichtigheid in acht moeten nemen. Hierbij kan hij rekening houden met volgende factoren:

- De persoonlijkheid van het kind
- De aard van de situatie
- De familiale en sociale omstandigheden
- De intelligentie en maturiteit
- De te nemen beslissing

Volgende vragen kunnen richtinggevend zijn:

- Is de minderjarige in staat de verschillende alternatieven te verstaan, een voorkeur te uiten voor bepaalde oplossingen, vragen te stellen,...?
- Kan de minderjarige denken en beslissen met een zekere onafhankelijkheid?
- Verstaat de minderjarige de gevolgen van de te nemen beslissing?

De minderjarige kan ook op andere manieren dan via een klassiek gesprek zijn mening uiten. Denk maar aan een tekening, non-verbaal gedrag, het uiten van emoties,... Zelfs heel jonge kinderen zijn hiertoe in staat. Daarnaast toont onderzoek aan dat de bekwaamheid van kinderen zich het best ontwikkelt door in interactie te gaan en samen te werken met volwassenen of met andere kinderen. Hoe meer kansen minderjarigen krijgen om beslissingen te vormen, hoe beter ze in staat zullen zijn bewuste keuzes te maken.

Zo is het bijvoorbeeld goed mogelijk dat een 8-jarige die reeds jaren in de hulpverlening zit, bewuster een beslissing zal kunnen nemen dan een 13-jarige die voor de eerste maal in aanraking komt met jeugdhulp.

SAMENGEVAT

- Als algemene regel geldt dat de minderjarige alle rechten opgesomd in het decreet zelfstandig mag uitoefenen.
- Enkel voor het recht op instemming met de jeugdhulp, niet gescheiden te worden van de ouders en inzage in het dossier is een bijkomende voorwaarde voorzien. De minderjarige moet in staat zijn tot een redelijke beoordeling van zijn belangen wanneer hij één van deze rechten wil uitoefenen. Hierbij wordt tevens rekening gehouden met de leeftijd en maturiteit van de minderjarige.
- Om deze beoordeling makkelijker te maken, heeft de wetgever een vermoeden ingebouwd. Een minderjarige van twaalf jaar of ouder wordt vermoed dit te kunnen.

VOOR WIE MEER WIL WETEN

- VERHELLEN, E., *Jeugdbeschermingsrecht*, Gent, Mys en Breesch, 1998.
- VERHELLEN, E., *Verdrag inzake de rechten van het kind*, Leuven, Garant, 2000.
- KINDERRECHTSWINKELS, *De juridische positie van de minderjarige in de praktijk*, Heule, UGA, 2002.
- LANSDOWN, G., *The evolving capacities of the child*, Innocent Insight, 2005.
- MAES, C., *Rechten van het kind... en verder*, KIDS 2004, 1-16.
- RAES, K., *De morele betekenis van het vertoog over de rechten van het kind*, KIDS 2004, 1-47.
- ROOSE, R., *Rechten van het kind in Vlaamse voorzieningen voor Bijzondere Jeugdbijstand*, KIDS 2004, 1-30.
- VANSWEEVELT, T., *De rechtspositie van de minderjarige in het gezondheidsrecht, in het bijzonder in het licht van het VN-verdrag inzake de rechten van het kind, de Wet Patiëntenrechten en de Euthanasiewet*, KIDS 2004, 1-32.
- DE WILDE, C. en BOSMANS, J., *Decreet betreffende de rechtspositie van de minderjarige in de integrale jeugdhulp. Ontstaansgeschiedenis, krachtlijnen en randvoorwaarden voor een daadwerkelijke implementatie*, TJK 2004/4, 213-229.
- PUT, J. en VAN DER STRAETE, I., *Integrale Jeugdhulp en Rechtspositie Minderjarigen*, TJK 2004/4, 230-257.
- DE WAAIBURG, *Nota emancipatie en participatie*, Geel.